

autor pokládá zejména vědecké a technické inovace, společenská hnutí (přesouvání se lidí ve společenském prostoru) a „difúze – pronikání kultur“, čím se rozumí pronikání vynálezů a technologických vymožeností z krajín civilizačně vysoce rozvinutých do krajín s nízkou úrovní rozvoje. Velké a rozmanité změny v Evropě způsobilo z Ameriky přenesené pěstování brambor, kukuřice a tabáku. Společenská hnutí aktivně přetvářejí skutečnost tím, že vytvářejí nové systémy hodnot, institucí atd. Sociologové je dělí na reformátorská, revoluční a expresivní. *Poslední kapitola* je věnována třídní struktuře a její přeměně v Polské lidové republice.

Recenzovaná publikace je především dobře „didakticky postavenou“ učebnicí sociologie, což se o řadě publikací tohoto druhu nedá říci: autor ze svého oboru vybral podstatné informace, srozumitelně a na řadě zdařilých příkladů vysvětlil základní sociologické pojmy a koncepty a vše uspořádal v přehledném systému. Nejde tu však o pouhou kompilaci, je to dobře napsaná kniha, která umožňuje spolehlivou orientaci v základech současné marxistické sociologie, jak je s tradičním svérázem, totiž s akcentem na empirii, pěstována předními polskými reprezentanty této vědy.

Milan Nakonečný

M. Crozier: *État modeste, État moderne. Stratégie pour un autre changement* (Skromný stát, moderní stát. Strategie další změny)

Paris, Fayard 1987, 320 s.

Již více než čtvrt století působí Michel Crozier jako bystrý analytik špatného fungování byrokratických systémů. Proto nepřekvapí, že jeho zatím poslední práce je věnována instanci, která je jedním z historických zdrojů a dosud zůstává živnou půdou fenoménu byrokracie, tedy státní správě.

Crozier analyzuje proměny francouzské politiky posledních dvaceti let, aby došel k závěru, že oblast státní správy byla jím dotčena jen nepatrně. Ani poměrně radikální výměny osob a politických programů nedokázaly narušit poklid všudypřítomného a všemocného státu a jeho úředníků navyklých rozhodovat na základě abstraktních pravidel a z hlediska obecných pohledů, tedy většinou neadekvátně.

Stát neobyčejně zmohutněl zejména po druhé světové válce, jeho správa zaměstnává rostoucí procento ekonomicky aktivních, jeho daně absorbují rostoucí část příjmů obyvatelstva. Na počátku tohoto růstu působily státní intervence jako mocná modernizační síla při přeměně zastaralých struktur až dosud převážně agrární společnosti. Dalo by se předpokládat, že stát, který aktivně zasahuje do rozvoje společnosti, se bude sám modernizovat, že správa určená pro modernizační zásahy se sama stane modernější. Toto mínění sdílel sám Crozier ještě v době, kdy psal svou práci *Fenomén byrokracie*. Po dvaceti letech konstatuje, že se změnila pouze formy administrativního života, logika fungování správy však zůstala nezměněna.

Ve fungování státní správy nalézá Crozier s politováním potvrzení svých domněnek, které formuloval, když v první polovině let šedesátých popisoval bludný kruh byrokratických disfunkcí. Nyní Crozier ukazuje, jak sama povaha státních zásahů znehodnocuje mnohdy nepopíratelné osobní kvality jednotlivých úředníků. Akce státu vedené pod heslem obecného zájmu budou mít právě vinou své obecnosti vždy omezující povahu zaměřenou v principu proti nečekaným inovacím a netypickým řešením. Ve snaze prosadit abstraktní veřejný zájem má stát nutně tendenci preferovat kontrolu, zvláště kontrolu konformity. Jeho aktivita, o níž se domnívá, že je vrcholně stimulující, je ve skutečnosti paralyzující. Tyto vlastnosti státní intervence nebyly příliš významné v době, kdy každá změna probíhala v rozpětí celých generací. Stávají se však neúnosnými v situaci, kdy schopnost inovace se stává jedinou zárukou přežití v rychle se měnícím vnějším světě. Sama povaha akce vede úředníky k iluzornímu řešení – „obohacují“ své formuláře o položky vypovídající o živé realitě.

Autor *Zablokované společnosti* tak nalézá přímo v principech, na nichž je postavena veřejná správa, klasický znak každé byrokracie – nutkavou snahu vyvozovat z dřívějších chyb právě takové závěry, které vedou k posílení těch mechanismů, jež minulé chyby zplodily.

Crozier není anarchista, i když tvrdí, že intervencionistický stát nelze změnit jeho oblíbenou metodou –

dekretem. Nejde mu o útok na stát, přimlouvá se jen za změny, které by dovolily státním úředníkům hrát účtyhodnější roli než doposud. Nevidí v nich zpátečníky, kteří by chtěli za každou cenu konzervovat archaický stav věcí. Jestliže státní administrativa mívá tak často paralyzující účinky, není to proto, že by usilovala o zpomalení vývoje, ale naopak proto, že tím, jak se ho snaží po svém urychlit, blokuje ho strnulými mechanismy, které jsou jí vlastní. Obvyklá správní cesta přeměňuje i ty nejlepší ideje ve strnulá schémata, která se stávají hlavní překážkou navrhovaných inovací.

Jaká řešení tedy Crozier navrhuje? Je nutno vytvořit alianci kvalifikovaných úředníků se spravovanými, tak aby ti druzí měli větší možnost podílet se na rozhodování o sobě samých. Jestliže úředníci řídící chod systémů školství, zdravotnictví, sociálního zabezpečení a podobně až dosud své klienty neustále infantilizovali, nelze se divit, že se klienti do své role dokonale vžili. Vyžadují stále více péče, ochrany a zajištění. Jedině tehdy, bude-li s nimi jednáno jako s dospělými, svéprávnými a zodpovědnými partnery, může to u nich vyvolat snahu maximalizovat nikoli své požadavky, nýbrž svůj vlastní přínos. Tuto změnu je třeba provést již proto, že hospodářské otřesy od poloviny sedmdesátých let dostatečně důrazně naznačily, že zdroje, jež je možno rozdělovat, nejsou neomezené.

Usilování o vyšší míru samosprávy není u Croziera doprovázeno požadavkem snižovat počty úředníků. Naopak, demokratičtější správa paradoxně předpokládá více úředníků. Despoticky lze vládnout s hrstkou drábů. Mají-li však spravovaní mít možnost rozhodovat se mezi více variantami při vyřizování svých záležitostí, je zapotřebí obrovského aparátu lidí pro to, aby pro každou možnou volbu byl na místě vhodný, kvalifikovaný personál. Skromnost je mnohem náročnější a vyžaduje mnohem více práce než arogance. Byl by omyl domnívat se, že svobodu lidí zvýšíme tím, že zredukujeme organizace, které je řídí. S větší svobodou občanů se správa nezjednodušuje, nýbrž komplikuje.

Řešení, které Crozier navrhuje, nespočívá tedy v redukci počtu úředníků, nýbrž ve vyšším ocenění řemeslné stránky jejich práce. V souladu s tímto programem zkoumá potom podrobněji existující systém profesní přípravy úředníků a poukazuje na jeho četné nedostatky. Kritizuje rovněž existující způsoby kontroly činnosti úředníků a dosavadní kritéria jejich kariéry.

Crozier se nedomnívá, že by úřednickou vášeň pro dekrety a nařízení bylo možno změnit dekretem. Nezastává ani názor, že by simplifikující vidění světa z pozice úředníků bylo možno nahradit tvořivějším přístupem jednoduše tak, že to úředníkům jejich nadřazení prostě nařídí. Jeho strategie spočívá v trpělivém, ale neústupném naléhání na provedení takových změn, které přimějí úředníky k tomu, že se budou chtít změnit také.

Jan Keller